

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD), Cilt 5, Sayı 11, Mart 2018, ss.175-181.

Journal of Ottoman Legacy Studies (JOLS), Volume 5, Issue 11, March 2018, pp. 175-181.

ISSN 2148-5704

DOI Number: 10.17822/omad.2018.91

Geliş Tarihi/Received: 18.02.2018 Kabul Tarihi/Accepted: 25.03.2018

MEHMET ÂKİF'İN ALMANYA SEYAHATI

Mehmet Akif's Travel to Germany

Hasan BABACAN*

Öz: Osmanlı Devleti Birinci Dünya Harbi'ne girdiğinde, İttifak Devletleri ile İtilaf Devletleri arasında dünyanın dört bir yanında çeşitli cephelerde savaş bütün şiddetiyle devam ediyordu. Özellikle de İtilaf Devletleri, sömürgelerinden getirdikleri çeşitli dil, din ve ırktan askerleri cephelerde ön saflara sürüyorlardı. İngilizler ve Fransızlar, Afrika ve Asya'dan getirdikleri, kolordular oluşturdukları askerler içerisinde Müslümanlar da vardı. Hatta Ruslar bile yönetimlerindeki Türklerden, Müslüman Kafkas kavimlerinden birlikler oluşturmuşlardı. Özellikle İngilizler sömürgelerindeki Müslüman askerleri ölümle tehdit ederek onlara; “*Almanlar halifenizi esir aldılar. Biz de onu kurtarmaya çalışıyoruz. Siz de destek olun sevap kazanın.*” diyerek aldatıyorlar ve cehaletlerinden de istifade ederek onları cephelerde ön saflara sürüyorlardı. Almanlar, çeşitli cephelerde İngilizler adına ön saflarda çarpışan Müslüman askerleri esir alarak, onlar için oluşturdukları kamplarda toplamaya başladılar. Bu dönemde Osmanlı hükümetinden özellikle hitabeti iyi olup bu esirlerin dillerini bilen hatipler istediler. Bunlardan birisi de Mehmet Âkif idi. Âkif bu Maksatla Berlin'e götürülerek bu Müslüman esirlere nasihatler etmiş, çeşitli propaganda faaliyetlerinde bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Birinci Dünya Savaşı, Mehmet Âkif, Berlin, Propaganda

Abstract: When the Ottoman Empire entered the First World War, the war between the Allied Powers and the Central Powers continued at various fronts all over the world with its violence. Especially, the Allied Powers impelled the soldiers trooped up from their colonies, that spoke various languages, religions and ethnicity, to be in the front lines. There were also Muslims among the corps in which the soldiers were brought from Africa and Asia by the British and the French. Even the Russians formed troops from the Turks in their administration and the Muslim Caucasian tribes. Specifically, the British threatened Muslim soldiers with death and cheated them by saying: “The Germans took prisoner of your Caliph. We are trying to save him. Be supportive and earn good deeds” and they took advantage of their ignorance and sent them to the front line. The Germans, having captured the Muslim soldiers who had fought on behalf of the British on various front, started to collect them in the camps created for them. During this period, the Ottoman government was asked for speakers who were good at rhetoric in Arabic and knew the languages of the prisoners. One of these speakers was Mehmet Akif. With this purpose Akif has been brought to Berlin, where he advised the Muslims and carried out various propaganda activities.

Keywords: First World War, Mehmet Akif, Berlin, Propaganda

Giriş

Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı öncesinde çeşitli ittifak arayışlarına girmiş, ancak İngiliz, Fransız ve Ruslardan olumlu bir cevap alamamıştı. Bunun üzerine, 2 Ağustos 1914 tarihinde yapılan ittifak sonucunda Almanlarla birlikte çeşitli cephelerde İngiliz, Fransız ve Ruslarla savaşmaya başlamıştı.

Dünyanın dört bir yanında çeşitli cephelerde kanlı bir şekilde devam eden muharebelerde, özellikle de itilaf devletleri, sömürgelerinden getirdikleri çeşitli dil, din ve ırktan askerleri cephelerde ön saflara sürüyorlardı. İngilizler ve Fransızlar, Afrika ve Asya'dan getirdikleri,

* (Prof. Dr.), Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Burdur/Türkiye, e-mail: drhasanbabacan@gmail.com, ORCID: orcid.org/0000-0001-5793-083X

kolordular oluşturdukları askerler içerisinde Müslümanlar da vardı. Hatta Ruslar bile yönetimlerindeki Türklerden, Müslüman Kafkas kavimlerinden birlikler oluşturmuşlardı.

Özellikle İngilizler sömürgelerindeki Müslüman askerleri ölümle tehdit ederek onlara; “*Almanlar halifenizi esir aldılar. Biz de onu kurtarmaya çalışıyoruz. Siz de destek olun sevap kazanın.*” diyerek aldatıyorlar ve cehaletlerinden de istifade ederek onları cephelerde ön saflara sürüyorlardı. Bu düşüncelerle Müslüman askerler de canla başla savaşıyorlardı. Bu durum Almanları oldukça düşündürüyordu. Almanlar, çeşitli cephelerde İngilizler adına ön saflarda çarpışan Müslüman askerleri esir alarak, onlar için oluşturdukları kamplarda toplamaya başladılar. Daha savaşın başlarında ele geçirdikleri yaklaşık yüz bin Müslüman esiri Berlin’in varoşlarından olan Winsdorf’ta oluşturdukları bir kampta toplamışlardı.¹

Bilindiği üzere Birinci Dünya Savaşı o güne kadar dünyanın gördüğü en önemli propaganda savaşıydı. Almanlar, bu büyük savaşta hem müttefikleri olan Osmanlı Devleti’ne hoş görünmek hem de düşmanlarından ele geçirdikleri esirler üzerinde yaptıkları propagandalar aracılığıyla onları cephelerde zayıf düşürmeyi planlamışlardı. Bu maksatla Almanlar, ele geçirdikleri Müslüman esirleri diğer Avrupalı Hıristiyan esirlerden ayrı tutuyorlardı. Onlara ibadetlerini daha rahat yapabilmeleri için bu esir kamplarında prefabrik hatta minaresi olan bir cami bile yapmışlardı. Kamplarda onlara karşı hoş görünmek ve propagandalarının bir parçası olarak Arapça, Rusça ve Urduca gazete yayımlamalarına bile izin verdiler. Almanlar bu durumla ilgili olarak Osmanlı yönetimini uyarma ihtiyacı duydular. Bunu Müslüman askerlerin, halifenin devleti olan Osmanlı ve müttefiklerine karşı nasıl savaştıklarını anlayamadıkları için yapıyorlardı.

Almanlar, Müslüman esirlere böyle sempatik davranarak, hem bu Müslümanların hem de Osmanlı’nın İngiliz ve Fransızlara karşı düşmanlıklarının pekişmesini sağlamayı amaçlıyorlardı. Hatta bu Müslüman esirlerden bir kısmını İstanbul’a göndererek onlara halifenin yaşadığı şehri gezdirmek, tanıtmak ve gördükleri iyi muameleyi ailelerine mektuplar yazarak bildirmelerini sağlıyordu. Böylece hem Müslüman askerlerin Osmanlı’ya sempatilerini artırmak, hem de Alman yönetimine sıcak bakmalarını sağlamak niyetindeydiler. Aynı zamanda ailelerine yazdıkları mektuplarla, İngiliz ve Fransızların elinde bulunan ailelerinin bu devletlere karşı tutumlarının değişmesini amaçlıyorlardı.²

Osmanlı Devleti, zaten ittifak antlaşmasının ardından cihat ilan ettiği için propaganda amaçlı girişimlere derhâl başlamıştı. Teşkilat-ı Mahsusa, İslam âleminin yaygın olarak kullandığı dillerden Arapça, Urduca, Malayca, Hintçe ve bütün uzak Asya dil ve şivelerinde bildiriler bastırarak bunları Alman uçaklarıyla cephelere atmışlardı. Ayrıca bu beyannameler havadan olduğu gibi karadan da Müslümanların yaşadığı yerlere ulaştırılarak İtilaf Devletlerinin propagandaları etkisiz hâle getirilmeye çalışılmıştır.³

1. Mehmet Âkif'in Almanya'ya Çağırılması

Almanlar, ele geçirdikleri Müslüman esirlere benliklerini hatırlatmak, farkında olmadan hizmet ettikleri İngilizlerden ayırmak ve bilinçlendirmek için onlara hitap edebilecek Arapça bilen güvenilir, bilgili ehil kimseleri tespit etmek amacıyla gizli servisi harekete geçirmişlerdi. Bu hususta Osmanlı Devleti’nde ayrıntılı bir araştırma yapmışlardı.

Alman istihbarat servisi, yaptığı araştırma ve çalışmalar sonucunda bu görev için Mehmet Âkif ile Şeyh Salih Tunûsî’nin en uygun adaylar olduğu kararına varmıştı. Özellikle Mehmet Âkif’i *Sirat-ı Müstakim*’deki yazılarından ve şiirlerinden dolayı İslam birliği fikrinin ateşli savunucusu olmasından dolayı bütün İslam âlemi taniyordu. Bu iki isim Alman imparatoruna

¹ Mehmet Silay, *Seyyâh-ı Beyâbân Mehmet Âkif*, İstanbul 2009, s. 59.

² Mülazım Mehmet Sinan, *Harp Hatıralarım Çanakkale-İrak-Kafkas Cephesi*, Yayına Hazırlayanlar: Hasan Babacan-Servet Aşar-Muharrem Bayar, Ankara 1998, s. 46-50.

³ Mehmet Silay, *Aynı eser*, s. 60.

bildirilmişti. İmparator da amaçlarına uygun bu iki güçlü şahsiyeti Alman Devleti'nin özel misafiri olarak Alman genel karargâhına davet etmişti. Bu davetiye için Osmanlı Harbiye Nezareti'ne bir yazı yazılmıştı. Harbiye Nazırı ve Başkomutan Enver Paşa, davetlilerin isimlerini görünce oldukça şaşırılmış, kurmaylarına “*Alman İmparatoru bizim şair Mehmet Âkif Bey'i nerden tanıyor?*” sorusunu yöneltmek ihtiyacı duymuştu. Aslında Âkif, son dönem tarihimizin en önemli yenilgilerinden biri olan Balkan Muharebelerinin ardından Türk milletinin üzerine çöken karamsar havaya rağmen her fırsatta yazdığı şiirleri ve konuşmalarıyla insanlara moral veriyor, yazdıkları dilden dile dolaşıyordu⁴.

Bu tür propaganda faaliyetleri Osmanlı Devleti'nde de Teşkilat-ı Mahsusa tarafından yürütülüyor, zaten İttihat Terakki üyesi olan Mehmet Âkif de, bu çerçevede çeşitli faaliyetleri Teşkilat-ı Mahsusa'nın bilgisi dâhilinde gerçekleştiriyordu. Teşkilat-ı Mahsusa'nın başında bulunan Eşref Sencer Kuşçubaşı da Berlin Seyahati öncesinde Âkif'le görüşmelerde bulunuyor, hazırlıkları konusunda yardımcı oluyordu.⁵

2. Berlin'e Yolculuk

Mehmet Âkif ve arkadaşlarının yaptığı hazırlıkların ardından heyet, 1914 yılı Aralık ayı başlarında Sirkeci'den Berlin'e hareket etti.⁶ Mehmet Âkif ve yol arkadaşı Şeyh Salih Tunûsî'ye bu yolculuklarında, Almancası iyi olan bir Osmanlı kurmay subayı ve Türkçesi iyi olan bir Alman subayı eşlik ediyorlardı. Ayrıca bir askerî tim de yol boyunca güvenliklerini sağlamak için görevlendirilmişti. Çünkü hem tren yolu üzerindeki Balkanlar güvenli değildi hem de bu ekibin yolculuğunun gizliliği esastı.

Yolculuğun ardından, Mehmet Âkif ve Şeyh Tunûsî, Almanya'da üst düzey diplomatik bir törenle karşılanmışlar ve imparator Wilhelm tarafından kabul edilmişlerdi. Ayrıca dönemin Alman Genel Kurmay Başkanı Feld Mareşal Hindenburg tarafından önemli misafir sıfatıyla kabul edilmiş ve ağırlanmışlardı.

Mehmet Âkif ve arkadaşları Alman Devleti'nin özel davetlisi oldukları için Alman yetkilileri, Berlin'in hatta o dönemde Avrupa'nın en lüks oteli olarak kabul edilen Adlon Oteli'ne götürmüşlerdi. Ancak, bu lüks ve ihtişam Mehmet Âkif'in hiç hoşuna gitmemişti. Bu durum Âkif'i çok derinden sarsmıştı. “*Ben burada kalamam, lütfen beni daha mütevazı bir yere götürün.*” demiş, Alman yetkililerin bütün ısrarlarına rağmen Âkif burada kalmamıştı. Bu ısrarının sebebi Mehmet Âkif'e sorulduğunda: “*Benim burada kendilerini temsil ettiğim Mehmetçikler, şimdi dünyanın dört bir yanında, hatta Çanakkale'de ot sap, börtü böcek yiyorlar, taşa toprakta yatıyorlar. Böyle bir durumda, ben bu şatafatlı otelde nasıl yatabilirim? Bu lüks, ihtişam bana batar, beni rahatsız eder; ben burada ne yatıp uyuyabilirim, ne de yiyip içebilirim.*” Bunun üzerine Almanlar da ısrarlarından vazgeçerek Âkif'i daha mütevazı bir otele götürmek zorunda kalmışlardı.

3. Berlin'de

Âkif, Berlin'e gelişinin ikinci gününde Müslüman esirlerin toplandığı Vundorf kampına gitti. Burada esirler için yapılmış olan camide Müslüman gençlerle ayrı ayrı görüşmeye başladı. Esirler onun anlattıklarını can kulağıyla dinliyor, sorularına aldıkları cevaplarla da İngilizler tarafından nasıl kandırıldıklarını anlamaya çalışıyorlardı.

Mehmet Âkif ile Şeyh Salih Tunûsî Almanya'da görevli olarak buldukları üç ay içinde Prusya'dan Alsas-Loren sınırlarına kadar en sıcak çarpışmaların yaşandığı cepheleerde gece

⁴ Mehmet Sılay, *Aynı eser*, s. 61.

⁵ M. Ertuğrul Düzdağ, *Mehmed Âkif Ersoy*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1998, s. 55.

⁶ Alman Dışişleri Bakanlığı çalışanlarından Karl Emil Schabinger von Schowingen, anılarında hocası Prof. Martin Hartmann'ın 5 Aralık 1914 tarihli mektubunda Âkif ve Şeyh Tunûsî ile tanıştığını aktarır. Kadir Kon, “I. Dünya Savaşı'nda Yeni Bilgiler Işığında Mehmed Âkif'in Almanya Seyahati”, *Toplumsal Tarih*, Sayı: 217, Ocak 2012, s. 3-4.

gündüz dolaşmışlardı. Buralarda Alman ordularının karşısında Fransızlar adına ön saflarda çarpışan askerlerin daha çok Müslüman asıllı sömürge askerleri olduklarını görmüşlerdi.

Âkif kendisine verilen büyük megafonlarla Arapça ve Farsça konuşarak cephe önlerindeki Müslüman askerleri uyarmaya çalışıyordu. Aynı anda bu konuşmaları Urduca ve Hintçeye çevriliyordu. Bu canlı konuşmalar Fransız mevzilerinden rahatlıkla dinlenebiliyordu. Mehmet Âkif'in ve Salih Tunûsî'nin cephede yaptığı bu konuşmalar çok etkili oluyordu. Bu konuşmaların etkisiyle bazı cephelerde Müslüman askerler silahlarını Fransız ve İngiliz subaylarına çevirmiş, fırsatını bulanlar da firar etmişlerdi. Hatta bazı bölgelerde ellerinde beyaz bayraklarla gruplar hâlinde Almanlara iltica ediyorlardı. Moralleri bozan bu gibi olaylardan sonra İngiliz ve Fransızlar, Müslüman askerleri geri hizmetlere çekip ön saflara kendi askerlerini sürmek zorunda kalmışlardı.

Âkif, Almanların Müslüman esirler için inşa ettikleri camide heyecanlı vaazlar verdi. Onlara hitaben yaptığı konuşmalar o dönemin şartlarına göre plaklara alınmış, diğer yerlerdeki esirlere dinletilmişti. Plaklara kaydedilen bu vaazlar, Müslüman askerlerin bulunduğu cephelerde hoparlörlerle tekrar tekrar yayımlanmıştı. Bu hitabeleri dinleyen çok sayıda Müslüman asker ilk fırsatta saf değiştirdikleri görülüyordu.⁷ Cemal Kutay, Âkif'in kendisine verilen vazifeyi parlak bir şekilde yerine getirdiğini, hatta hitabelerin Almancaya çevrilerek gazetelerde yayımlandığını söylüyor ve şöyle devam ediyordu: “Âkif, seyahatinin daha çok devam etmesi yolundaki ricalara rağmen, Şeyh Salih Tunûsî'ye söylediği gibi, ezan sesinin hasretini çekiyordu. Sadece bu da değil, Almanya onun hassas kalbinde kendi yurdunun sahibi olmadığı medeniyetin hasretinin acısını, ifasız yara hâlinde ayaklandırmıştı.”⁸ Alman istihbaratı, cephelerde meydana gelen bu olağan dışı değişiklikleri günü gününe takip ediyor, Mehmet Âkif ve Salih Tunûsî'nin bu yöndeki çalışmalarından memnun olduklarını yetkililere bildiriyorlardı⁹

Mehmet Âkif, cephe gerisine döndüğünde de Almanya'da köy, kasaba, büyük şehirlere kadar gezerek Alman halkını tanımak, sosyal hayatını anlamak ve iş disiplini kavramaya çalışmıştı. Gezdiği yerlerde fabrikaları ziyaret ediyor, hastaneler, spor salonlarını dolaşmayı ihmal etmiyordu. Amacı Almanya'yı daha iyi ve yakından tanımak olan Âkif, her fırsatta Batı'nın ulaştığı bilim ve teknik düzeyinin üstünlüğüne hayranlığını belirtmiş, ancak fikir ve ahlâk yönünden Batı medeniyetinin önemli ölçüde eleştirilecek yönleri olduğunu aktarmıştı.

Âkif, Berlin'e gidişinin daha üçüncü gününde, Osmanlı ordusunun silah ve teçhizat ihtiyacının karşılanması amacıyla görevli olarak Berlin'e gitmiş olan Askerî Ataşe Binbaşı Ömer Lütfi Bey'le tanışmıştı. Âkif, onunla Berlin'de ve diğer şehirlerde dolaşma imkânı bulmuş, onun Almanca bilgisinden istifade etmeye çalışmıştı. Sohbetlerinin çoğu Çanakkale muharebeleri üzerine geliyordu.¹⁰

Âkif, Berlin gezisi sırasında gözlediklerini “Berlin Hatıraları isimli şiirinde anlatır. Bu şiir Âkif'in en uzun şiirlerinden biridir. Bu şiirde Berlin'de ve İstanbul'da gözlediklerinin bir karşılaştırmasını yapar. Berlin'de ve İstanbul'da otelleri, trenleri, sokakları karşılıklı olarak aktarır. Aktardıkları çoğu kere basit gözlemler değil, o gözlemlerde görünen dünya görüşü ve hayat felsefesidir.¹¹ Nitekim Mart 1915'te yazdığı Berlin Hatıraları isimli şiirinin bir yerinde Tefik Fikret'in 1905 yılında yazmış olduğu Tarih-i Kadim şiirine cevap vererek on yıldır sakladığı kızgınlığını açığa vurmuştu.¹²

⁷ M. Ertuğrul Düzdağ, *Aynı eser*, s. 55.

⁸ Cemal Kutay, *Birinci Dünya Harbinde Teşkilat-ı Mahsusa*, İstanbul 1964.

⁹ Mehmet Sılay, *Aynı eser*, s. 63-64.

¹⁰ Mehmet Emin Erişirgil, *İslamcı Bir Şairin Romanı Mehmet Âkif*, Yayına Haz: Aykut Kazancıgil-Cem Alpar, Üçüncü Baskı, Ankara 2006, s. 207.

¹¹ İsmail Yerguz, *Mehmet Âkif Ersoy Yaşamı-Sanatu-Yapıtları*, Engin Yayıncılık, İstanbul 1997, s. 69-75.

¹² Fevziye Abdullah Tansel, *Mehmed Âkif Ersoy (Hayatı ve Eserleri)*, İstanbul 1991, s. 77.

Ancak Birinci Dünya Savaşı sırasında düşman ordularının işgal ettiği Türk topraklarında halka yaptıkları zulmü görünce Batı'nın bu vahşetini en ağır dille eleştirmiş ve Batı'yı medeniyetin beşiği gibi görenlere en sert lisan ile hücum etmişti.

Âkif, gerçekten uzak görüşlü idi. Berlin'de işi bitip İstanbul'a döndüğü zaman karşılaştığı arkadaşlarının hepsi ona Almanya'yı ve orada gördüklerini soruyorlardı. Her birine Almanya'nın gördüğü bir tarafını anlatıyordu. Bir gün arkadaşlarından birine: "*Berlin'de karşıma hep Yahudiler çıktı. Banka, borsa, kitap, musiki her şey Yahudilerin elinde. Vesikasız ekmek, tereyağı da öyle. Korkarım, bu memleket bir gün onlardan hesap soracak!*"¹³ demişti.

Mehmet Âkif, aylarca süren Berlin seyahatinden oldukça etkilenmiş ve bu duygu ve düşüncelerini mısralara dökmüştür. Dolayısıyla Berlin Hatıraları *Safahat*'ın en uzun şiiridir. Âkif, bu gezisinde Almanların azim ve gayretine hayran kalmıştır. Ona göre Alman medeniyeti milli birliğin bir eseri idi, fakat İslam dünyasında bu haslet kaybedilmişti.

Âkif'in Berlin'de bulunduğu günlerde Çanakkale Muharebeleri bütün şiddetiyle devam etmektedir. O, bir taraftan buradaki resmî görevini en iyi şekilde devam ettirirken, diğer yandan da aklı hep Çanakkale'de ve Türk askerindedir. Çanakkale'de verilen mücadele Türk'ün ateşle imtihanıdır. Mehmet Âkif, milletinin bu imtihandan alını açık çıkacağından kesinlikle emindir. Çünkü takip edilen yol Hak yoludur ve önemli olan bu yolda hiçbir tereddüt göstermeden yürümektir. Bunu şu mısralarıyla dile getirmektedir:

*Cehennem olsa gelen göğsümüzde söndürürüz;
Bu yol ki Hak yoludur, dönme bilmeyiz, yürürüz!*

Âkif, savaşın meydana getirdiği şiddet, zulüm ve haksızlığı değişik bakış açılarıyla değerlendiriyor, Berlin Hatıraları'nda kendi dinî ve millî perspektifinden bakmadan, zulme uğrayan dinine, milliyetine ve cinsiyetine bakmadan meseleyi evrensel boyutlarda, zalim ile mazlum arasında cereyan eden bir mücadele şeklinde görüyor ve bütün mazlum insanları zulme karşı birleşmeye, ortak tavır takınmaya ve yekvücut olmaya davet ediyordu. Bir Alman annesine söylediği şu sözler bu hususu daha iyi anlatmaktadır:

*Değil mi, bir anasın sen? Değil mi Alman'sın?
O hâlde fikr ile vicdana sahip insansın.
O hâlde "Aşyalıdır, ırkı başkadır..." diyerek,
Benât-ı cinsin olan ümmehâtı incitecek
Yabancı tavrı yakışmaz senin faziletine.*

Mehmet Âkif, bu sözlerinden de anlaşılacağı üzere, insanların aralarındaki din ve milliyet farklılıklarına bir hâle getirmeden de "müşterek bir vicdan"ın sesine kulak vererek birçok noktada birleşebileceklerine inanıyordu. Ancak her nedense 350 milyonluk İslam âleminin kendisine uygulanan zulüm karşısında Avrupa'nın vicdan sesine hiçbir zaman şahit olmadığını belirtiyor ve şunları söylüyordu:

*Onun netice-i ikazıdır ki "Avrupalı"
Denince ruhu sağır, kalbi his için kapalı,
Müebbeden bize düşman bir ümmet anladık.*

Mehmet Âkif'in Berlin Hatıraları'nda üzerinde önemle durduğu bir konu da, Almanya'da karşılaştığı realitedir. Âkif, Alman milletinin el ele vererek gelişme yolunda gerçekleştirdiği ilerleme karşısında hayranlığını gizlememekte ve bunu takdirle karşılamaktaydı:

*Nüfusunuz iki kat arttı, ilminiz on kat;
Uçurdunuz yürüyen fenne taktınız da kanat.*¹⁴

¹³ M. Emin Erişirgil, *Aynı eser*, s. 222.

¹⁴ Mehmet Âkif Ersoy, *Safahat*, hzl. Faruk Huyugüzel-Rıza Bağcı-Fazıl Gökçek, Feza Gazetecilik, İstanbul, s. 647.

Âkif, Almanların ilim ve teknolojide bu derece ilerlemiş olmalarının sırrını, onların eğitimi -kendi deyimiyle- “umumun müşterek gıdası” hâline getirmiş olmalarında görüyordu. Eğitim öğretimin bu anlamda yaygınlaştırılmasında aydınların ve halkın kendilerine düşeni tam anlamıyla yerine getirdiklerine dikkati çekiyor ve bu durumu şu sözleriyle ifade ediyordu:

*Havassınız yazıyorken avâmınız okudu,
Yazanların da okutmaktı, çünkü maksûdu.¹⁵*

Âkif, Alman aydınının halkına karşı her zaman vefa duygularıyla dolu olduğunu ve onun, hangi seviyede olursa olsun, halkını unutmadığını ve ona karşı kibirlenmediğini ima ederken, bunu aydın-halk kaynaşmasının da başlıca sırrı olarak kabul ediyordu.

Âkif, Berlin Hatıraları'nda zaman zaman Almanlarla aramızda birtakım karşılaştırmalar da yapıyordu. Almanlardaki birlik ve beraberlik ruhundan söz ederken, bir yerde sözü kendimize getiriyor ve Almanlara hitapla şunları söylüyordu:

*Bizim düşünceler amma sizinkinin aksi!
Demin beraber iken şimdi ayrılır hepsi!*

Mehmet Âkif, bir toplumun yekvücut olmasında veya çözülmesinde eğitimin büyük rol oynadığına inanıyordu. Eğitimin beşikten mezara kadar devam eden bir faaliyet olduğuna dikkati çekerek, her seviyedeki eğitimde birlik ve ahenk, millî birliğin ve müşterek vicdanın sağlanmasına hizmet edeceğini belirtiyordu. Bu konuda Almanlarla Türk milletini şu mısralarla karşılaştırıyordu:

*Sizin işittiğiniz bir terane, bir perde
Beşikte, sonra eşiklerde, sonra mektepte.
Hulâsa her çatının altı aynı sesle dolu.
Bütün şüünü bir ahenge rapteden bu yolu
Tutunca, gitgide mekteple, kışla, fabrika, fen
Seçilmez oldu, hakikat, harim-i aileden.*

Aslında bizdeki durum tam tersine idi. Bunu da şu sözleriyle ifade ediyordu.

*Beşikte her biriniz bir teranedir işitir,
Ki bestekârı tabiat değil de an'anedir.
Evet, bu an'anenin tellerinde mazimiz
Terennüm etse o parlak sesiyle raziyiz.¹⁶*

Sonuç

Mehmet Âkif İstanbul'a dönüşünde yaptığı değerlendirmelere göre, Berlin seyahati amacına ulaşmıştı. Binlerce Müslüman esire ve cephelerde ön saflara sürülen Müslüman askerlere megafonlarla ve değişik dillere çevrilerek uçaklarla atılan beyannamelerle gerçekleri duyurmaya çalışmıştı. Böylece onları uyarılmış bir nebze de olsa Müslüman asker ve esirlerin davranışlarında değişiklikler olmasını sağlamıştı. Bu askerler ya cepheden firar etmiş ya da ellerindeki silahları kendilerini bu savaşa ve cepheye getiren İngiliz ve Fransızlara çevirmeye başlamışlardı.

¹⁵ Mehmet Âkif Ersoy, *Safahat*, s. 646.

¹⁶ Battal İnandı, “Mehmet Âkif'in Berlin Hatıraları”, *Ölümünün 50. Yılında Mehmet Âkif Ersoy'u Anma Kitabı*, Ankara 1986, s. 143-144.

Kaynakça

- Düzdağ, M. Ertuğrul, *Mehmed Âkif Ersoy*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1998.
- Erişirgil, Mehmet Emin, *İslamcı Bir Şairin Romanı Mehmet Âkif*, Yayına Haz: Aykut Kazancıgil-Cem Alpar, Üçüncü Baskı, Ankara 2006.
- Ersoy, Mehmet Âkif, *Safahat*, hzl. Faruk Huyugüzel-Rıza Bağcı-Fazıl Gökçek, İstanbul 1994.
- Inandi, Battal, "Mehmet Âkif'in Berlin Hatıraları", *Ölümünün 50. Yılında Mehmet Âkif Ersoy'u Anma Kitabı*, Ankara 1986.
- Kon, Kadir, "I. Dünya Savaşı'nda Yeni Bilgiler Işığında Mehmed Âkif'in Almanya Seyahati", *Toplumsal Tarih*, Sayı: 217, Ocak 2012, s. 2-8.
- Kutay, Cemal, *Birinci Dünya Harbinde Teşkilat-ı Mahsusa*, İstanbul 1964.
- Mülazım Mehmet Sinan, *Harp Hatıralarım Çanakkale-Irak-Kafkas Cephesi*, Yayına Hazırlayanlar: Hasan Babacan-Servet Aşar-Muharrem Bayar, Ankara 1998.
- Silay, Mehmet, *Seyyâh-ı Beyâbân Mehmet Âkif*, Erguvan Yayınları, İstanbul 2009.
- Tansel, Fevziye Abdullah, *Mehmed Âkif Ersoy (Hayatı ve Eserleri)*, İstanbul 1991.
- Yerguz, İsmail, *Mehmet Âkif Ersoy Yaşamı-Sanatı-Yapıtları*, Engin Yayıncılık, İstanbul 1997.